

váradra, Kassára, Pozsonyra, Temesvárra s Aradra gondolunk, hol a magyar színészet fejlődését ismét idegen erőszak akarja megakasztani. Vajha Pataki hite szállná meg a magyar színészet munkásait s pártfogóit a veszélyeztetett pontokon, hogy győzelmesen vehetnék fel a harcot az elnyomók nemtelen fegyvereivel!

PAPP FERENC.

Alszeghy Zsolt: A XIX. század magyar irodalma. Budapest, Szent-István, 1923. 8-r. 286. l.

A szerző nem választotta meg helyesen munkája címét: vizsgálódása ugyanis irodalmunknak egész újkorát átfogja; Bessenyei korának törekvéseinél kezdődik s napjaink irodalmára is kiterjed. Némely részletében nem is puszta irodalomtörténet, hanem általános magyar kor- és szellemtörténetté szélesedik ki. Ennyiben tehát a cím kevesebbet mond a valóságnál. Másrészt azonban a cím többet ígér, mint amennyit a könyv ad: újabbkori irodalmunknak csak hiányos és egyoldalú képét nyújtja.

A nélkül, hogy eljárását megokolná, a szerző idő és elnevezés tekintetében is eltér az eddig ismert korszakos felosztásoktól. Irodalmunk természetéből merített szempont helyett a politikai történet kiemelkedő mozzanatai jelölik nála a korszakok határát, talán helyesen, de nem következetesen: a századforduló irodalmát például Kiss József Hét c. folyóiratának megindulásától, 1890-től számítja. Felosztására, valamint a műnek kortörténeti bevezetéseire, politikai felfogására is nagy hatással volt Szekfű Gyula *Három nemzedék* c. munkája. De amíg Szekfű az újabb kor magyar politikai és művelődéstörténetének bírálatában következetesen érvényesíti és bőven megokolja művének alapeszméjét, addig ez a tervszerűség, átgondoltság és meggyőző okadatolás Alszeghy felosztásából hiányzik, vagy csak kevéssé érezhető. Miért kellett például az 1841—49-ig terjedő irodalomtörténeti időszakot a *politikai gondolat uralmának* jegyébe erőszakolni? A politikai gondolat uralma, ha egyetemes nemzeti célok, érdekek eszméjének a közhangulatban és irodalomban való erősebb térfoglalását értjük rajta, már jóval Kossuth Pesti Hírlapjának megindulása előtt megkezdődik s a szabadságharc leverése után sem ér véget. És ezen, irodalmi értelemben kevesetmondó cím alatt tárgyalja a szerző többi között Kemény Zsigmondot, akiről különben mindjárt az elején kijelenti, hogy nála «a politikai gondolat teljesen átengedi a helyét a művészet követelményeinek» — ami nem is egészen igaz — Arany Jánost, akinek költészetén végigtekintve, szintén kénytelen megállapítani, hogy «elfutott kezünkől a politikai gondolat, amit e korszakban uralkodónak vettünk.» Petőfit, e korszak legnagyobb költőjét sem politikai költészete emelte a világirodalom halhatatlanjai közé. E korszak drámairodalmában is inkább csak célzások, vonatkozások jelzik a korszaklelem demokratikus elhajlását. A liberális politika előrenyomulásánál — irodalomtörténetről lévén szó — fontosabb, hogy a romantizmust felváltja a realizmus, melynek uralma a *dermedtség korszakában* is tart, ahogyan az 1849—67. időszakot a szerző nevezi. Ez az elnevezés is helytelen. Jókai virágkorát éli, Arany, Tompa, Madách stb. legszebb műveiket írják — a dermedés az irodalomban csak pillanatnyi, de nem jellemző

évtizedekre. A szerző sem az irodalomra vonatkoztatja, tehát kár, hogy irodalomtörténeti korszakot jelöl vele.

Nem jelöli meg a szerző vizsgálódásának szempontját. Művéből azt látjuk, hogy sem a pusztán esztétikai, sem a fejlődéstörténeti értékelés elve nem érvényesül nála következetesen a tárgyalás egész menetében. Néha lélektani, majd történelmi, szociológiai, világnézeti, esztétikai problémákat feszeget, amire korunk változatos, bonyolult eszmei tartalmú irodalmának tanulmánya kétségkívül bő alkalmat ad, de sokirányú vizsgálódását nem tudja szerves egységbe foglalni: az analízis erősebb oldala, mint a szintézis. Az újkori magyar szellemi élet egységének, folytonosságának, teljességének irodalmunk adatai alapján való feltárása és igazolása, a részletkérdések tömegének tisztázása nélkül még korai feladat. Alszeghy műve ehhez csak adalék. A magyar lélek fejlődésének etikai oldalát, a világnézetek harcának irodalmi nyilatkozásait részleteiben nem egyszer világítja meg újszerűen, de már a magyarság-irodalomban nyilatkozó *művészi* alkotó tehetségének rajzát csak néhány szerény új vonással gazdagítja.

A mű egyébként a nagyközönség számára készült. Miért foglalkozik tehát a szerző oly bőven régen elfelejtett és pusztán korrajzi szempontból érdekes művekkel (Obernyik K. *Messiása*, Czákó Zsigmond *János lovagja*, *Szent Lászlója* stb.), kísérletnek maradt kezdeményezésekkel (tündéries bohózat), elfajulásokkal (sallangosok), míg irodalmunk fejlődésének szempontjából számottevőbb tényezőket, intézményeket, személyeket, műveket elmellőz (Akadémia, Kiszaludy Társaság, Aurora, Athenaeum szerepe, a kritika fejlődése, Toldy Ferenc, Erdélyi János, esztétikusaink, Kiszaludy K. *Ireneje*, vígjátékai, Kölcsey hazafias lírája stb.). Elemzései néha olyan művek tartalmi ismeretét teszik fel, amelyeket szakemberek is csak elvétve olvasnak. Író, művet a legkritikább esetben elemez minden oldalról. A *Bánk bánt* és a korabeli romantikus drámákat pl. csak a történeti levegő igazsága szempontjából vizsgálja. Ez az eljárás azonban az irodalomtörténeti folytonosságba helyezett egyén vagy mű értékét a felvett szempont minéműsége szerint emelheti vagy csökkentheti; egyetemes, összefoglaló szempontú munkában tehát, különösen ha ez a nagyközönség számára készült; alig van jogosultsága. Modern irodalomról lévén szó, melynek életét a réginel sokkal jobban áthatja a nemzetközi kapcsolat, már csak a megértetés, még inkább a helyes értékelés miatt a tárgyalásnak bővebben ki kellett volna terjeszkednie e viszonylatra. Shakespeare-nek, Byron-nak, a külföldi romantikusoknak, az újabb orosz, norvég, francia stb. irodalomnak a mienkhez való viszonyáról keveset tudunk meg e könyvből. De már a XVIII. század végének magyar irodalmi élete sincs előttünk épen a nemzetközi kapcsolat hangsúlyozásának hiánya miatt teljes világosságban. Például a magyar léleknek a természethez való új viszonya, a bölcselkedő szellem térhódítása e korban minálunk nem valami természetes, szerves fejlődés eredménye, hanem irodalmi hatás, francia és német filozófusok műveiből átvéve. Ilyen a filantropinizmus és az ebből következő «használni akarás gondolata» is, amelyet Alszeghy — talán kissé általánosítva — a XVIII. század vége vezető eszméjének mond.

A részletek bírálatába, bár többször vagyunk a szerzőtől eltérő véleményen, nem bocsátkozunk. De néhány megjegyzést nem hallgathatunk el.

Alszeghy kissé igazságtalan Petőfivel szemben, midőn eszmevilágát fejtegetve, erősen kiélezi forradalmiságát s nem állítja ezzel egyensúlyba világnézetének értékesebb elemeit. Különben ez az erős forradalmiság, melynek egyik fővonása a szerző szerint «gyűlölet minden fensőbbség ellen», úgysem lehetett nagyon veszélyes, mert a továbbiakban azt olvassuk, hogy «a politikus költő ugyanolyan szerep nála, mint volt pályája kezdetén a borozó Petőfi». A hasonlat ugyan épen nem találó, de mindenesetre enyhíti az előbbi állítást. Annál szívesebben elismerjük, hogy amit a könyv a továbbiakban a *művész* Petőfiről mond, az épen nem méltatlan jellemzése a nagy költőnek. — Bármilyen érdekesnek tartjuk továbbá Széchenyi romantikus egyéniségének elemzését, a magyar romanticizmus tárgyalásánál is sajnosan érezzük a világirodalmi párhuzam hiányát. A romantikus jellemben a szerző szerint két erő uralkodik: «az öntudatos akarat s a minden akaratot leigázó érzés». A költészet szempontjából azonban nem kevésbé fontos a nem eléggé hangsúlyozott *képzelet*. — Mivel a könyv sokat fogalkozik irodalmunk etikai tényezőivel, bővebben meg kellett volna emlékeznie azokról az írókról, akik irodalmunk elnemzetietlenedése idején a régi nagyok nemes szellemét ápolták költészetükben, és Gyulai Pálról, a puritán kritikusról, aki Széchenyi szellemében úgyszólván titáni harcot folytatott a nemzeti gondolat elsekélyesítői ellen s a közéleti és irodalmi erkölcs tisztasága érdekében.

Főbb bíráló megjegyzéseinket feltárva elismerjük, hogy Alszeghy Zsolt könyve komoly szándéku és érdemes munka. A szerző ismeri korát, tudása sokoldalú, olvasottsága gazdag. A magyar értékek megbecsülése, emelkedett erkölcsi világnézet, erős, de megértő katolikus felfogás hatja át munkáját. Az újabb irodalom eszmei vizsgálata, írónak társadalmi környezetükbe állítása, lélektani analízise tekintetében sok értékes megállapítással szolgál. Szépen jellemzi több helyen a stílusfejlődést. Az átvett értékeléseket, megállapításokat is igyekszik újszerűen, saját írói egyéniségén átszűrve adni. Általános vonásokkal, de egészben híven ismerteti a mai irodalmi életet; érdeme szerint méltatja Prohászka Ottokár, Sík Sándor, Harsányi Lajos jelentőségét a modern vallásos költészetben. Rámutat Kiss József körének és a dekadenseknek nemzetzülesztő szerepére s kellő hangot talál a divatos pesti írók méltatására. Élénk, fordulatos, hajlékony stílusa alkalmas olvasmányú teszi a nagyközönség számára. Hisszük, hogy újkori irodalmunk fejlődésének a mostani kísérletnél teljesebb, kimerítőbb és többoldalú, tehát a maga egészében hivebb összefoglaló feldolgozását is láthatjuk még a szerzőtől.

BÁNHEGYI JÓB.

Ferenczi Zoltán: Petőfi. Budapest, Pantheon. 1923. 16-r. 289 l.

«Ebben a kis könyvben a cél az, hogy egy pillantást vessünk a költőre és műveire. Törekvéseimet kielégíti, ha azt fogják mondani, hogy ez a pillantás világos és hogy a lényeg benne van». Egy emberöltővel nagy Petőfi-életrajzának kiadása után, új és a jubileum alkalmából a nagyközönség számára írt miniatűr-alakú kis Petőfi-monografiájában így jelöli meg célját Ferenczi Zoltán. Ennél a szerény föladatnál azonban többet, sokkal többet ad. Élete legnagyobb alkotásában nem volt alkalma Petőfi